De Levende Natuur 10 (2):34-39 (1905)

van dien aard welke op de geheele wereld bestaan en bevat o. a. de klassieke verzameling van C. L. Brehm (den ouden) welke van zijne erven werd aangekocht. De Heer Rothschild, door zijn fortuin daartoe in staat gesteld, laat uit alle oorden der aarde materiaal voor zijn verzameling komen, hetwelk in het Museum op de meest nauwgezette wijze wetenschappelijk wordt bearbeid. Dit materiaal bevat niet alleen vogels, maar ook andere dieren en wel vlinders in de eerste plaats. Er zijn in het Museum meer dan een millioen van deze laatste en ongeveer 160.000 vogels, om van de rest te zwijgen. Te midden dier collectiën wordt hard gewerkt, terwijl vanwege het Museum een tijdschrift (Novitates Zoölogicae) uitgegeven wordt om de uitkomsten van dien arbeid in wijden kring bekend te maken. Dat tijdschrift verschijnt in den vorm van een dik boek.

Voor mijn speciaalstudie was natuurlijk bezichtiging der vogelhuiden van het meeste belang, maar even natuurlijk viel er niet aan te denken, die groote massa in één middag ook maar vluchtig te bekijken. Ik heb mij daarom tot enkele soorten bepaald waaromtrent ik iets wenschte te onderzoeken, met name de gaaien, de roodborsten, de zwartkopmeezen en de Aziatische woestijnmusschen. Van alle soorten zijn prachtige seriën uit het geheele verbreidingsgebied aanwezig, zoodat onderlinge vergelijking der verschillende locale vormen mogelijk is. En het is alleen op deze manier en niet anders dat men van eene of andere species een voldoend begrip kan krijgen. 't Is ook alleen met behulp van zulk een verzameling mogelijk, dat Hartert het boek schrijft, dat hij onderhanden heeft: „Die Vögel der paläarktischen Fauna", waarvan thans twee afleveringen zijn verschenen en waarvan de groote verdienste is, dat op verschil van geographische vormen in één en dezelfde species de nadruk gelegd wordt. Soms zijn zelfs de groote suiten van het Tring-Museum niet voldoende en moet nog materiaal uit andere bekende collectiën worden geleend.

Van exoten toonde Hartert mij een en ander, o. a. de pitta's, de fazanten, enz. maar veel tijd bleef daarvoor niet over.

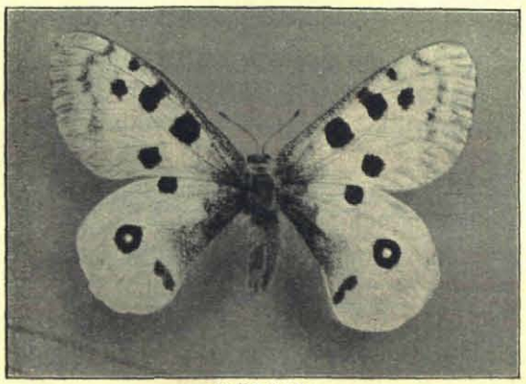
Ik heb zelden zulk een leerzamen dag beleefd als dien 15^{en} Augustus in het Tring-Museum, leerzaam en aangenaam tevens door de allervriendelijkste wijze waarop de familie Hartert ons hare gastvrijheid verleende.

SNOUCKAERT.

(Wordt vervolgd).

HET INSECTARIUM IN ARTIS.

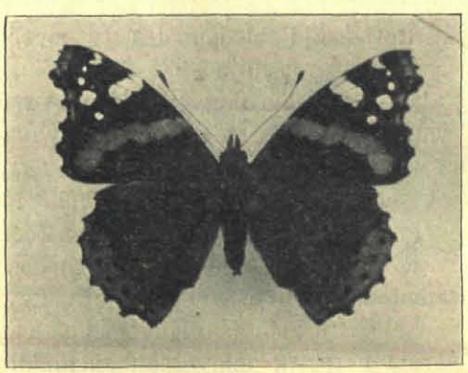
Het is nu pas een viertal jaren geleden, dat onze medewerker R. A. Polak begon met het kweeken en het tentoonstellen in Artis van levende insecten, hoofdzakelijk vlinders. En tegenwoordig is het gedeelte van onze mooie diergaarde, dat algemeen als het Insectarium bekend staat, een van de ijverigst bezochte.

Apollovlinder.

Ieder die wat voor natuurschoon gevoelt, houdt van vlinders; van alle redelooze schepselen zijn of worden zij beschouwd als de reinste; ideale wezentjes, vele zoo etherisch, dat ze zelfs nooit voedsel tot zich nemen; diertjes, haast zonder dierlijke behoeften, die zelfs geen plant behoeven te dooden, om zelve te kunnen leven.

Bij hun schoone kleuren en symmetrische vormen komt nog de geheimzinnige metamorphose, dat heerlijk verrijzen uit een dof, dood hulsel en maakt ze tot een symboliek en sympathiek natuurwonder.

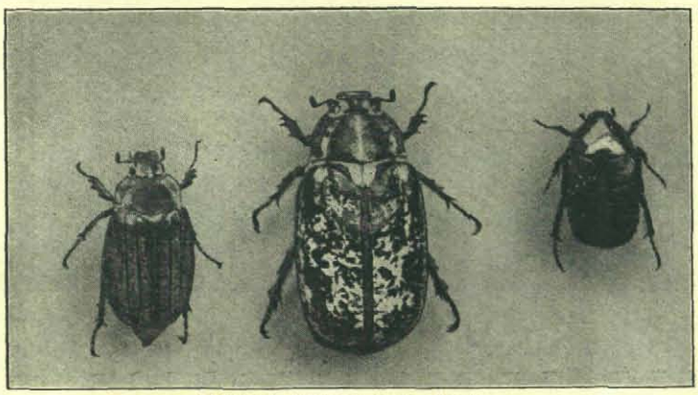

Atalanta.

In alle eeuwen hebben gevoelige menschen dat aangestaard met eerbied en ontzag, en al weet ge ook, dat de entomoloog u al in de rups zou kunnen aanwijzen, wat eens een vleugel of lijfring van de toekomstige vlinder zal zijn, die oorsprong van het mooi zachtzinnig wezentje uit een meestal onooglijke rups, uit een dier, dat de meeste menschen rillen doet bij 't aanvatten, maakt ons den vlinder des te liever.

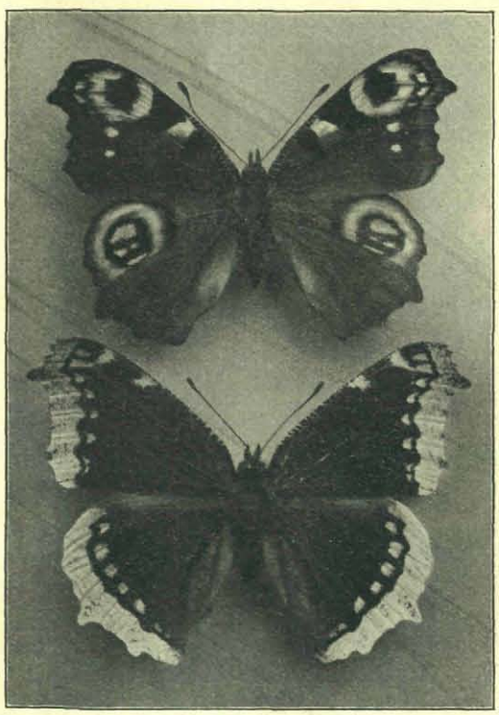
De Levende Natuur 10 (2):34-39 (1905)

Die metamorphose nu, het wonderlijke inspinnen, verpoppen en ontpoppen is dagelijks in het Insectarium van Artis te zien. De ijverige stichter, die met recht en met trots van *zijn* Isectarium spreekt, draagt zorg, dat er altijd dag in dag uit stof tot veren bewonderen is. Is de tijd van rups of pop van de eene soort voorbij, een andere in volle werking komt er voor in de plaats. En nauwelijks dreigt een vitrine, doordat het einde van het kortstondige vlinderleven nadert, er treurig te gaan uitzien, of een nieuwe generatie betrekt de woning van de vorige en het volle leven begint opnieuw.

Meikever, Julikever en Gouden tor.

Ieder, die maar een heel klein beetje weet, wat vlinderkweeken uit ei en rups beteekent, begrijpt wat een opoffering van tijd en moeite, wat een niet-tellen van teleurstelling, wat een voorzorgen tegen ziekte en schadelijke invloeden daarmee gemoeid is. Hebt ge nog iets van uw beschikbare bewondering over na het bekijken van de lange rij vitrines in de zaal naast die van de zangvogeltjes, besteed dan gerust dat restje aan den stichter en verzorger, die u belangeloos op zoo veel schoons

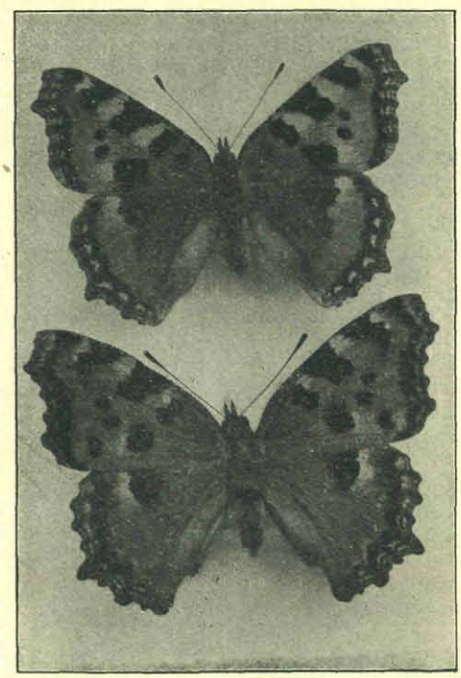
Dagpauwoog; Rouwmantel.

vergastte en aan het bestuur, die hem coûte que coûte de vrije hand liet.

Met veel takt en zaakkennis heeft Polak er voor gezorgd, dat alles wat belangwekkend mag heeten in 't mooie vlinderleven, op zijn tijd en beurt onder de aandacht der bezoekers komt. De geheel weerlooze vlinders, die niet bijten en niet steken kunnen, die door een zachten druk reeds sterven, zouden al lang niet meer bestaan als ze niet begaafd waren met een eigenschap, niet de minst wonderlijke uit hun wonderleven, als ze nl. niet de kunst verstonden zich onzichtbaar te maken. Ook dat natuurverschijnsel, de mimicry, zoo ongelooflijk, dat het nog niet eens door alle dierkundigen wordt geloofd, wordt steeds in 't Insectarium van Artis door een of meer voorbeelden bij rups, vlinder of andere insecten gedemonstreerd.

Nemen de inlandsche soorten, wat het aantal soorten en Individuen betreft, de eerste plaats in, te recht zijn er sedert verleden jaar enkele uitheemsche bij geplaatst, die door hun grootte hun schitterende kleuren en vreemde vormen de aandacht waard zijn.

In 't belang van kunst en wetenschap, en van de ontwikkeling van 't gevoel voor natuurschoon

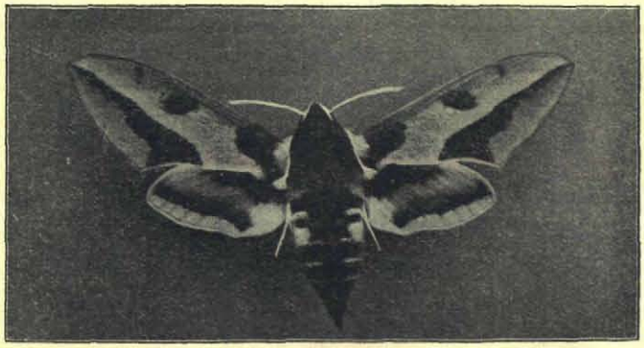

Kleine Vos; Groote Vos.

bij het jonge geslacht is het te hopen, dat de verzorger niet zal verslappen in zijn ijver en zich de moeite zal blijven getroosten, die hem zijn lievelings-

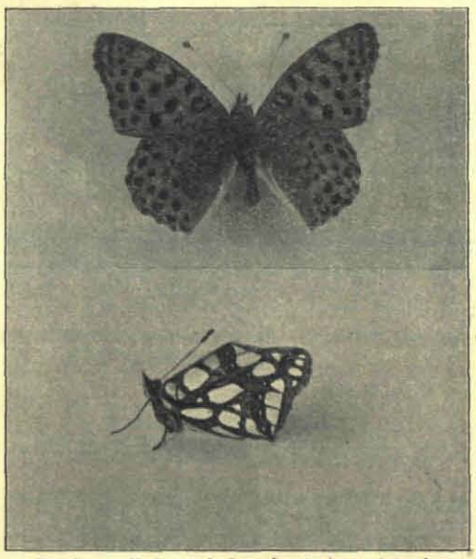
De Levende Natuur 10 (2):34-39 (1905)

studie kost; en ook dat het Bestuur van het Genootschap de kosten niet ontzien zal, die een nog doelmatiger inrichting en een gewenschte uitbreiding noodig zullen maken.

Wolfsmelkvlinder.

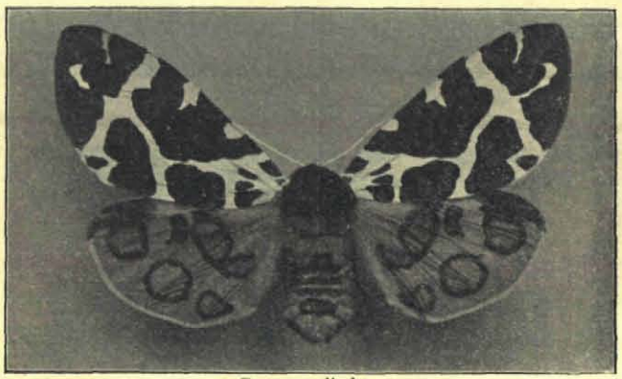
Een goede en nuttige daad, die veel geld heeft gekost, is verleden jaar verricht met de uitgave van een boekje, dat, jammer genoeg maar toch begrijpelijk, alleen in de zaal van 't Insectarium verkrijgbaar wordt gesteld en voor een onmogelijk lagen prijs, 15 ct. Dat boekje bevat op kunstpapier gedrukt een macht van bijzonder mooie foto's van de insecten, ook al weer meest vlinders die in 't Insectarium successievelijk in leven te zien zijn.

Parelmoervlinders; de benedenste in ruststand.

De illustraties in deze aflevering geven voldoende aan, hoe fijn en mooi het boekje verlucht is. Polak heeft de bruikbaarheid van het souvenir verhoogd door bij elke afgebeelde soort een korte levensbeschrijving te geven. Dit maakt het keurige en spotgoedkoope boekje tot een niet genoeg te waardeeren gids voor de bezoekers, en tot een blijvend aandenken; maar tevens tot een aansporing van de bezitters, om ook in de natuur wat aandacht te schenken aan de liefelijkste en belangwekkendste schepselen die op Gods aardbodem bestaan, bloemen en vogels niet te na gesproken.

E. HEIMANS.

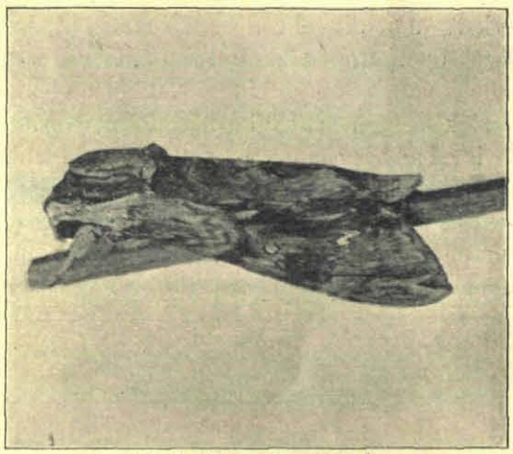

Beerrupsvlinder.

SCHOOLTUINEN IN DUITSCHLAND.

Wat hebben die met *De Levende Natuur* te maken? zal menigeen vragen. Toch zijn die van meer belang, dan men denkt. Om over dit onderwerp te schrijven, moest een aanleiding zijn, en die aanleiding vond ik dezer dagen.

Op de tentoonstelling te Düsseldorf maakte ik door bemiddeling van een vriend kennis met een bestuurslid van de afdeeling *„Gartenkunst"* en ontving ik als aandenken een keurig exemplaar van een boek, dat op last van het hoofdbestuur geschreven was door Prof. Dr. Aug. Hoffmann. Dit boek is getiteld: *Hygiënische und Soziale Betätigung*

Windepijlstaart in ruststand.

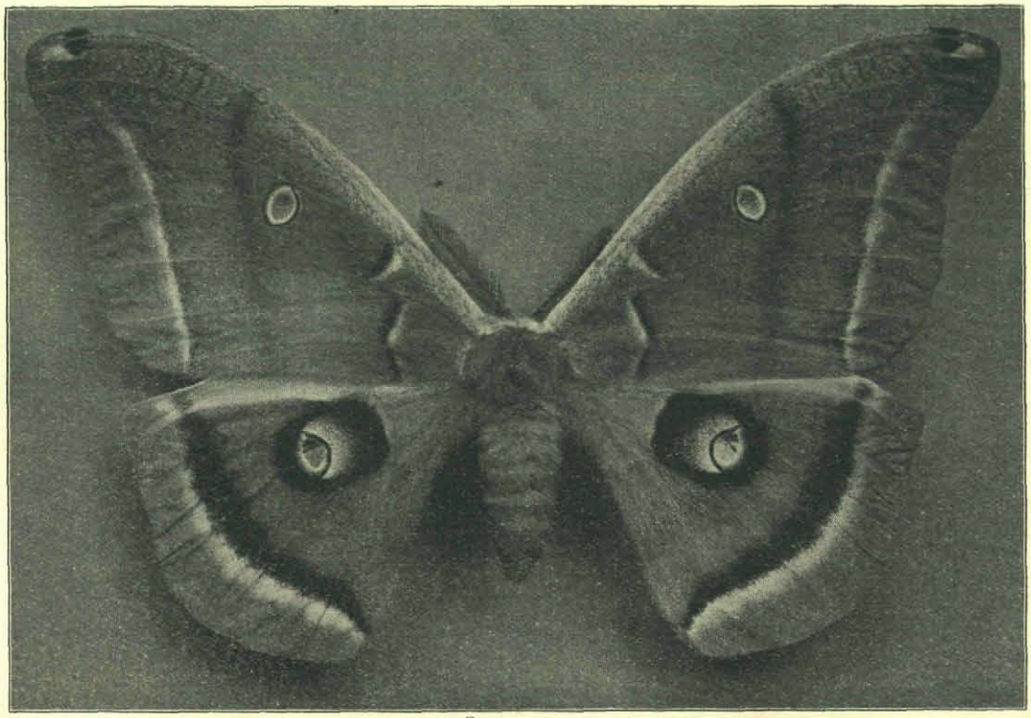
Deutscher Städte auf den Gebiete des Gartenbaues.

In dit boek wordt een overzicht gegeven van wat er in Duitschland gedaan wordt, om door 't stichten van openbare parken, ruime pleinen, en andere beplantingen de volksgezondheid te verbeteren. Maar niet alleen wordt het volk daardoor lichamelijk beter, maar ook voor de geestelijke ontwikkeling wordt zorg gedragen, en 't is zeker niet te bout gesproken, als wij erkennen moeten, dat wij daaromtrent van onzen nabuur nog heel wat leeren kunnen.

Niet alleen de groote steden, ook de kleine beijveren zich, openbare parken en tuinen aan te leggen en ontzien zich niet groote kosten te maken, om die niet alleen rijk

De Levende Natuur 10 (2):34-39 (1905)

door plant en bloem te versieren, maar ook met fonteinen, beelden en van alles wat maar tot verfraaiing kan dienen. Doch niet alleen wordt daarbij nog aan het schoone geofferd, het leerzame ook wordt niet vergeten en daaraan wordt ook in het boek een hoofdstuk gewijd.

Rouwoog.

De schrijver introduceert het leerzame in den schooltuin in het vijfde hoofdstuk en vertelt ons, wat op dit gebied in Duitsche steden gedaan wordt. Laat ik hem zelf maar eens het woord geven. Hij zegt:

„Nadat door de ingesloten bouwwijze der steden en ook door de dichtbebouwde omgeving der groote plaatsen, de veldbloemen, die zoo noodig zijn bij het onderwijs aan de hoogere en lagere scholen, hoe langer hoe zeldzamer worden, als zij niet te veeleischend zijn, om slechts op vuilnis- en puinhoopen te groeien, werd het voor de scholen der groote steden, hoe langer hoe moeielijker, het materiaal voor het plantkundig onderwijs te verkrijgen.

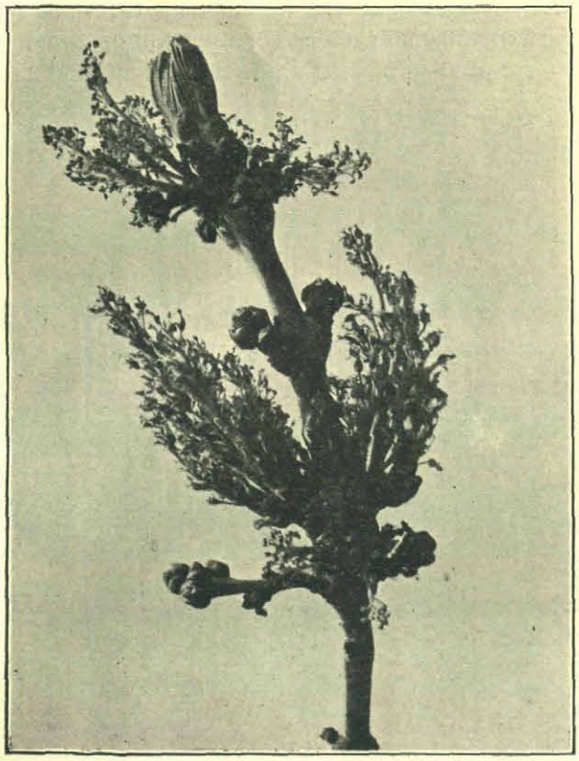

Photo van Mej. Marie Bijl te Steenwijk.

Ontluikende knoppen: Esch.

Daardoor zagen de meeste stedelijke regeeringen zich wel genoodzaakt, eigen tuinen aan te leggen, waar inheemsche planten gekweekt en naar behoefte aan de scholen uitgedeeld werden. Mocht menige wilde plant daar al eens ontbreken, zoo werd toch genoeg in dien tuin gekweekt, wat anders bezwaarijk uit veld en bosch te verkrijgen was en zoo doende werden de kinderen, trots vele moeilijkheden toch eenigszins vertrouwd met de inheemsche Flora."

Een lijstje van plaatsen kan hier vrij volgen en onze gemeente-besturen kunnen zich spiegelen aan die der Duitsche steden:

Aken	heeft een schooltuin groot	2,09 H.A.
Altona	" " " "	0,4620 "
Beuthen	" " " "	0,0200 "
Bielefeld	" " " "	0,0200 "
Berlijn	heeft daarvoor op verschillende plaatsen grond bestemd, tezamen.....	4,50 "
Humboldts Hain is als arboretum ingericht.		
Bochem	heeft een schooltuin groot	6,10 H.A.
Bonn	" " " "	0,75 "
Cassel	" " " "	0,2475 "
Chemnitz	" " " "	1, "
	terwijl deze nog met..... vergroot zal worden.	0,7634 "
Cöln	heeft een schooltuin groot	3,30 "
Crefeld	" " " "	0,88 "
Danzig	" " " "	0,3666 "
Dortmund	" " " "	0,50 "
Dresden	" " " "	1,20 "

De Levende Natuur 10 (2):34-39 (1905)

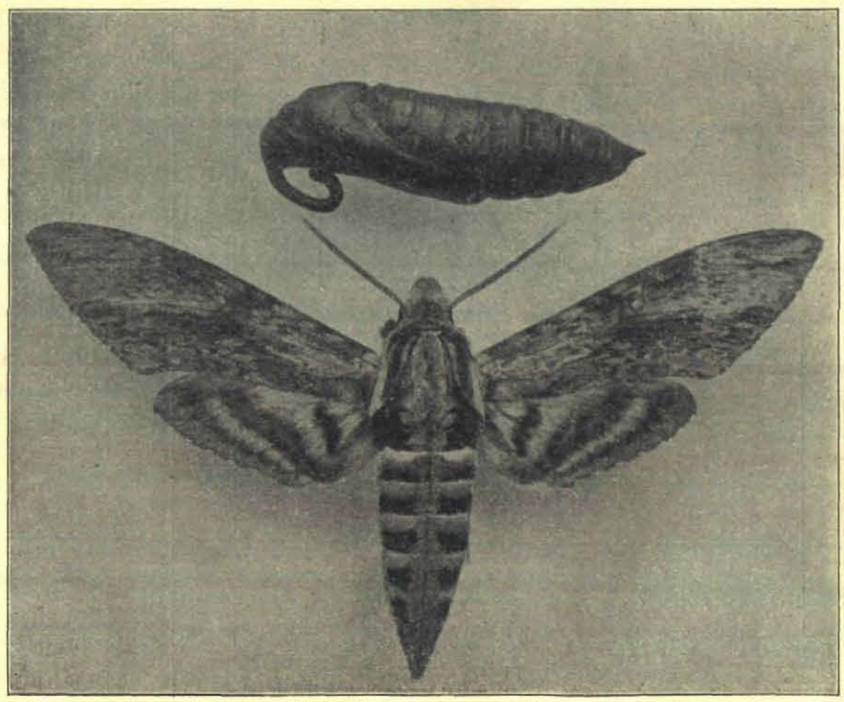

Photo van Mej. Marie Bijl te Steenwijk.
Ontluikende knoppen: Trosvlier.

Dusseldorf heeft een schooltuin groot 1, H.A.
Duisburg (de Botanische tuin 2,30 "
(de tuin der middelb. school 0,15 "
Elberfeld (acht tuinen te zamen).. 1, "
Frankfort a/Main, van de 60 scholen hebben 30 er tuinen, elk gemiddeld 150 M², terwijl een afzonderlijke tuin voor 't kweeken van materiaal 1 H.A. groot is (voorloopig), terwijl een groote schooltuin met boomkweekerij, vijver en een gedeelte met alpen. planten geprojecteerd is.
Frankfort a/O. heeft twee schooltuinen elk 280 M².
Görlitz: de botanische tuin, levert het materiaal.
Halle a/S.: een tuin van 1 H.A.
Hamburg: de botanische tuin levert het materiaal en is 9,5 H.A.
Hannover idem.
Karlsruhe, een deel der stadgarten wordt als schooltuin onderhouden.
Koningsberg heeft een schooltuin van 0,25 H.A.
Leipzig: schooltuin van 0,25 H.A.
Liegnitz heeft tal van schooltuinen en een alpineum.
Linden een tuin van 0,26 H.A.
Magdenburg heeft 16 schooltuinen en een groote van 2 H.A., die 27 scholen van materiaal voorziet.
Mainz: plannen voor een grooten tuin zijn nog hangende.
Mannheim: een van 2,7 H.A.
München bezit schooltuinen te zamen 0,9120 H.A. en een centraalschooltuin van 9,7800 H.A.
Nürnberg een schooltuin van 0,27 H.A.
Oberhausen en Gladbach zullen er spoedig een krijgen.
Osnabrück heeft in de kolonie Eversheide een schooltuin van 0,12 H.A.
Plauen: de scholen hebben een tuin, doch een centrale tuin wordt aangelegd.
Potsdam heeft een schooltuin van 0,1420 H.A.
Posen " " " " 0,0700 "
Statten heeft voor elke school een schooltuin van 100 M²., ook hier komt een centrale schooltuin.
Stuttgart heeft een schooltuin van 0.15 H.A.
Wiesbaden 6 schooltuinen, elk 125 M².
Zwickau bezit een schooltuin van 0,25 H.A., terwijl in tal van plaatsen grootere en kleinere tuinen gemaakt of in voorbereiding zijn.

Uit de omstandigheden, dat vele der genoemde steden deels nieuwe tuinen, deels vergrootingen der bestaande ontwerpen, is voldoende op te maken, dat dergelijke tuinen, waar zij eenmaal ingevoerd zijn, in stand blijven.

Niet alleen het botanisch onderricht, maar ook het schilder- en teekenonderwijs, dat hoe langer hoe meer aan het teekenen naar de natuur de voorkeur geeft, om daardoor te gelijkertijd ook het aanschouwen van en de liefde voor de natuur op te wekken en te vergrooten, betrekt uit de tuinen haar materiaal.

Windepijlstaart; boven: pop.

De Levende Natuur 10 (2):34-39 (1905)

Bijzonder interressant is die te München, dat een schoon voorbeeld er van is, hoe ver men 't daar brengt.

Hoe 't hier te lande op dit gebied gaat?

Ja hier en daar wordt een schooltuintje aangelegd, maar over 't meerendeel moet de onderwijzer maar zien, hoe hij zich redt. In veel gevallen stelt men hem slechts een klein, door muren omsloten stukje grond ter beschikking en nog meer is 't alleen de liefhebberij van den onderwijzer, die hem aan 't materiaal helpt, of 't zijn de leerlingen, die bosch en veld in gezonden worden, om de noodige planten of bloemen te verzamelen, doch die niet altijd even kieskeurig zijn in 't kiezen van de plaats.

Openbare parken en tuinen worden geplunderd en zeldzame planten uitgeroeid en juist dat wat men bij het plantkundig onderwijs beoogt — liefde voor de natuur op te wekken — wordt uit het oog verloren, doch het vandalisme, de zucht om alles wat voor de hand ligt af te plukken, in de hand gewerkt. Eerbied voor 't algemeen, voor 't gemeenschappelijk bezit, wordt er niet door bevorderd. Daarentegen loopt de jeugd gevaar reeds jong in kennis te komen met de wet, die de overtreders straft.

Er kan dus niet genoeg worden aangedrongen bij de regeeringen, om het voorbeeld onzer Oostelijke naburen te volgen en 't is nog juist dezer dagen ook weder op nieuw gebleken, hoe meer eerbied het publiek daar heeft voor de openbare beplantingen, wat zeker een gevolg moet zijn, van de medewerking van overheidswege in zake de opvoeding der kinderen in deze richting.

SPRINGER.

EENIGE JAREN BIJ DE TABAK IN DELI.

In „De Levende Natuur" wordt zelden of nooit iets over onze Koloniën geschreven, terwijl toch velen der lezers ook daarin wel eenig belang zullen stellen. Dit gaf mij den moed iets van mijne ervaringen neer te schrijven.

Over de reis van Europa naar Deli zal ik maar niets zeggen, daar dergelijke reizen al zoo dikwijls beschreven zijn. Wel valt op te merken, dat de Deli-planters bijna zonder uitzondering de Duitsche of Fransche mailbooten gebruiken: de Duitsche booten doen Poelau Pinang en Singapore aan, de Fransche alleen dit laatste. Van daar uit gaat men met een zoogen. Chineesche boot, of van Singapore ook met de Paketvaart, naar Belawan.

Singapore en Pinang zijn beide echte handelshavens, met zeer gemengde bevolking. Pinang zag ik slechts bij nacht; Singapoera is een verbazend drukke stad, het zijn wel de Chineezen die er den hoofdtoon voeren, verder Maleiers, Klingen, Bengaleezen, Arabieren, Javanen, Japanners en Europeanen. Zooals in alle Engelsche koloniën is de politie uitstekend (Bengaleezen en Europeanen).

Het meest gebruikte voertuig is de rikshaw, voor personen; een uiterst licht tweewielig wagentje getrokken door een Chinees. Op Colombo (Ceylon) deden Singaleezen dit werk, maar die zijn er niet sterk genoeg voor.

De kleine Chineesche booten die op Belawan-Deli varen zijn zeer goed ingericht voor een klein aantal passagiers, de bediening geschiedt door Chineezen.

Het zeewater in de straat van Malaka is prachtig helder en transparant; de spiegel is in den regel ook stil, zoodat de op eenige diepte zwevende groote parapluie-vormige kwallen duidelijk zichtbaar zijn.

Kort vóór we de Belawan-rivier opvaren, passeeren we een rotseiland dat als een pyramide uit de zee opsteekt, het heet, meen ik, Bengkalis. De grootendeels naakte rotswanden vertoonen allerlei kleuren.

Spoedig begint nu het looden, want vóór den mond van de Belawan-rivier is een bank, waar bij vloed niet meer dan 8 à 9 voet water staat; onder het eentonig afroepen van den gemeten waterstand gaat het langzaam stoomend verder. De oevers van de rivier naderen elkaar langzaam aan; de eerste indruk van Sumatra is die van een verlaten wildernis. De kust is bedekt met manggrove-wouden, met spookachtige luchtwortels, die bijna altijd onder water staan. In het rivierwater is geen stroom te bekennen (doordat het vloed is); de boot werkt massa's modder op.

Na een paar bochten zien we eindelijk de havenplaats van Deli: Belawan-Deli, bestaande uit eenige goederenloodsen, kantoren en een station. Woonhuizen zijn er niet. De boot legt aan bij een vrijwel verrotten steiger; de zorg voor onze goederen dragen we, na visitatie der douane, op aan een der te Belawan gevestigde firma's en haasten ons naar den gereedstaanden trein.

Ook van uit den trein zien we geen woningen, want Belawan is onbewoonbaar om zijn koortsen. Wie hier zijn werk heeft, komt 's morgens en vertrekt 's avonds naar Medan, de hoofdstad.

Al spoedig gaat de trein over een lange brug, langzaam rijdend, want de bodem is zeer slap. Het eerste station is Laboean-Deli, de eerste plaats op vasten bodem, vroeger de havenplaats, thans vrijwel vervallen.

De geheele rit naar Medan duurt ongeveer een uur. Vóór het station staat een lange rij tweewielige wagentjes met een Batakpaard bespannen; dat zijn de bekende Indische sado's (inl. verbastering van dos-à-dos). Reeds in het portaal van het station dringen de koetsiers zich op, trachten uw handvalies te bemachtigen. Ge stapt in, en voort gaat het met verbazende behendigheid door den bewegelijken chaos van wagentjes naar het Medan-hotel, dat vlak bij is. Daar blijkt dan, dat de koetsier, hoe royaal ook betaald, als altijd van oordeel is, dat ge hem veel te weinig geeft; ook wil hij geen Hollandsch geld hebben, maar eischt betaling in dollars. Hij brengt u dus weer verder naar de wisselbank; zoo houdt hij zijn vrachtje wat langer en kan weer meer betaling vragen. In het hotel helpt men u echter vlug van den lastigen koetsier af, door hem kort en bondig van het erf af te jagen.

Station en hotel staan beide op de Esplanade, een groot rechthoekig grasveld; even voorbij het hotel linksom is de hoofdstraat de Kesawan, verderop Djalan Astana geheeten, met de Europeesche toko's. Nog verderop is het rijke paleis van den Sultan van Deli.

Van Medan uit gaan wegen in alle richtingen; de mooiste is wel de zoogenaamde Delilaan, met klappers beplant.

Op alle inlandsche erven staan klappers; op Java komt er nog bamboe bij, maar die is in Deli schaarsch, en wat